

WILLIAM DOYLE

Aristocrația

Scurtă istorie de la origini
până în prezent

Traducere din limba engleză de Lidia Grădinaru

Prefață de Filip-Lucian Iorga

INTRODUCERE

Folosim tot timpul cuvintele „aristocrație” și „aristocratic”. Le folosim în general în legătură cu grupuri, instituții sau comportamente pe care le considerăm exclusiviste, superioare, care inspiră mândrie și, de cele mai multe ori, bogăție. Adesea, există chiar un element de admirație. Aceste conotații derivă din pretențiile emise de-a lungul timpului de elitele sociale care au dominat societățile europene și sistemele de putere din timpuri străvechi până relativ de curând. În Europa, relicvele lor sunt pretutindeni în jurul nostru. Le recunoaștem instinctiv, uneori chiar le admirăm, deși nu le mai acordăm considerația absolută pe care o puteau trezi odată.

De obicei, aceste relicve erau menite să impresioneze. Încă impresionează, deși cei vizați, supușii, au dispărut de mult. Totuși aparența lor încrezătoare ascunde adeseori la fel de mult cât arată. Hegemonia aristocratică era adesea mai precară și mai puțin încredințată decât voiau acei oameni să pară. Comportamentul aristocratic nu era nici pe departe atât de desăvârșit și de imaculat ca principiile înalte care trebuiau să-l călăuzească. De fapt, istoria aristocrațiilor este plină de mituri egocentrice pe care, în mod surprinzător, cei din afara acestei clase erau

dispuși să le accepte orbește. Rezultatele ultimelor cercetări din domeniul istoriei ne dau motive întemeiate să renunțăm la această concepție. Cărticica de față, născută după mulți ani în care am vorbit și am scris despre aristocrați și obiceiurile lor, încearcă să reunească rezultatele respective într-un studiu mai detașat privind felul în care aceștia s-au organizat, au exercitat autoritatea și, în cele din urmă, au pierdut-o.

În primul capitol se urmăresc istoria și evoluția termenului, într-o încercare de a oferi elementele unei definiții obiective. Acesta este urmat de un capitol în care se trec în revistă punctele de vedere mai subiective ale aristocraților înșiși. Normele comportamentului aristocratic sunt subiectul celui de al treilea capitol, iar în al patrulea se analizează influența pe care aristocrații, valorile și comportamentul lor au exercitat-o asupra societății în ansamblu. Din perspectiva secolului al XXI-lea, lucrul cel mai important legat de aristocrație este acela că atât ea, cât și influența ei au dispărut în mare parte. Cum s-a întâmplat asta când, de-a lungul secolelor, aristocrația a făcut față multor altor provocări constituie subiectul ultimului capitol.

CAPITOLUL 1

SEMNIFICAȚII ȘI DREPTURI

 aristocrația este un cuvânt inventat în Grecia antică. Inițial, nu se referea la un grup de oameni, ci la o formă de conducere a societății: domnia celor mai buni. Dar cine erau ei?

DE LA CONSTITUIRE LA CLASĂ SOCIALĂ

În *Republica*, Platon considera că oamenii cei mai buni ar fi cei care se pricep cel mai bine să identifice și să urmărească interesul comun. Ei s-ar numi „paznici”, cârmuitori de meserie și lideri și nu ar fi posesorii unor averi substanțiale, căci acestea i-ar putea face să urmărească interesul particular, nu pe cel public. Această concepție era implicit o critică a felului în care orașele-state erau guvernate pe vremea lui Platon. Însă ideea de republică a lui Platon nu era considerată practică de cel mai renumit discipol al său; Aristotel a preferat descrierea prescrierii și a dat o definiție a aristocrației bazată pe observație. Aristocrația era o formă de conducere a societății „în care cârmuiește mai mult de un om, dar nu mulți... și

se numește așa fie pentru că cei care conduc sunt oame-
nii cei mai buni, fie pentru că aceștia sunt preocupați de
interesele statului și ale cetățenilor lui”. Era deci vorba
despre domnia câtorva oameni virtuoși, care se trans-
forma însă ușor în oligarhie „când se au în vedere doar
interesele celor avuți”. Într-o formă extremă de oligarhie,
clasa conducătoare „deține funcțiile, iar legea stabilește
ca fiul să-i succedă tatălui”. Aristotel era însă realist: bo-
găția era esențială pentru susținerea celor care huzuresc,
iar lipsa tentației, necesară pentru deținătorii funcțiilor
publice, și astfel, într-o aristocrație, magistrații erau aleși
„atât după avuția lor, cât și după merit”. Iar dacă „prin-
cipiul unei aristocrații este virtutea”, această calitate era
mai probabil să se găsească în rândul celor „de neam bun
și bine-crescuți”, obârșia bună fiind dată „numai de avu-
ția străveche și virtute”.

Prin urmare, forma aristocratică de conducere a so-
cietății a avut încă de la prima ei formulare nuanțe soci-
ale distincte. Originea bună fusese un element distinctiv
foarte apreciat în Grecia secole la rând înainte de Platon
și Aristotel. După cei mai vechi poeți clasici, Hesiod și
Homer, eroii descindeau din figuri legendare, ca să nu
spunem zei. Și în Roma antică, obârșia nobilă aducea cu
sine prestigiu, privilegii și drepturi de putere. Alături de
cuvântul grec „aristocrație”, termenii folosiți de romani
pentru a indica distincția ereditară au avut ecou în în-
treaga istorie a guvernării și organizării sociale europene.
Elita socială a primei republici se presupunea a fi alcătuită
din descendenții părinților fondatori ai cetății, cunoscuți
ca patricieni. Chiar și așa, exclusivistul și impenetrabilul
ordin patrician nu s-a bucurat niciodată de o dominație
neîngrădită. În perioada republicană, patricienii au fost
constrânși în mod inexorabil să împartă funcțiile publice

și puterea cu cei din afara ordinului. Cu timpul, cei bogați au alcătuit o a doua elită, ordinul ecvestru. Numiți astfel după închipuiții lor înaintași, războinicii călare, membrii ordinului ecvestru erau cetățeni destul de bogați pentru a deține acele bunuri costisitoare care erau caii, dar ei nu făceau parte din clasa patricienilor. Iar după luptele eroice din secolele al IV-lea și al III-lea î.H., și cetățenii de rând, plebeii, au obținut egalitate politică. Drept urmare, deținerea funcțiilor și descendența din deținătorii funcțiilor au devenit principalul element distinctiv. Membrii familiilor cunoscute pentru o astfel de filiație, indiferent de originea lor, și-au spus „nobili” (*nobiles*: „cunoscut” și „nobil” având aceeași rădăcină). Ei păstrau în casele lor măști ale strămoșilor lor iluștri și angajau actori care să-i întruchipeze la ocaziile publice. Cu puține excepții, consulii (cei doi magistrați aleși anual pentru a conduce republica) proveneau din familii nobile. Iar când li se termina mandatul, consulii intrau în Senat, cel mai înalt organ deliberativ care se presupunea că îmbină înțelepciunea colectivă a tuturor cetățenilor cu experiența de demnitar. Numărul membrilor Senatului nu depășea niciodată o mie, iar de cele mai multe ori a fost mult mai mic. Acest lucru făcea ca familiile senatorilor să alcătuiască elita romană cea mai exclusivistă. În general însă, patricienii, membrii ordinului ecvestru, nobilii și senatorii se considerau pur și simplu cei mai buni dintre oameni (*optimates*). Cicero, senator, membru al ordinului ecvestru, impregnat cu gândirea greacă și cunoscător al lui Aristotel, a trăit în secolul I î.H. și a încercat să-i mobilizeze pe cei mai buni oameni împotriva puternicului curent democratic și demagogic reprezentat de așa-zisul partid popular (*populares*). Nu a reușit, dar după războaiele civile care l-au costat viața pe Cicero,

Augustus și succesorii săi la conducerea imperiului au recunoscut elitele tradiționale și pretențiile lor de superioritate. Dacă noblețea și afișarea atributelor acesteia au dispărut încet pe parcursul epocii imperiale, patricienii și reprezentanții ordinului ecvestru, dar mai ales ordinul senatorial au rămas în vârful societății romane până la prăbușirea ei. Precedentele și modelele romane aveau să domine mai târziu majoritatea discuțiilor teoretice cu privire la semnificația conceptului de noblețe și la comportamentul nobililor.

Totuși, la sfârșitul Antichității, numele venerate moștenite din epoca republicană se aplicau unor grupuri și instituții care semănau doar vag cu îndepărtatele lor prototipuri. Acum au fost înglobate toate în categoria generală a „celor mai respectabili oameni” (*honestiores*), iar împărații de mai târziu au introdus subcategoriile și titluri de diferențiere a prestigiului. Și acestea s-au dovedit a fi un precedent, dar numai două titluri romane apărute târziu și-au găsit loc în ierarhiile onorifice ulterioare. La începutul secolului al IV-lea, comandanții militari au primit titlul de duce (*dux*), în timp ce titlul de conte (*comes*) a fost conferit unei întregi categorii de reprezentanți ai autorității. Limba latină a perpetuat în timp aceste titluri, însă ele au căpătat o cu totul altă semnificație. Între timp, vreme de aproape o mie de ani, cuvântul „aristocrație” a dispărut din vorbirea obișnuită. În secolul al XV-lea, când a reapărut, el semnifica tot o formă de cărmuire, dar era folosit în general în legătură cu statele conduse de către nobili.

Termenul „nobil” nu a ieșit niciodată din uz, cel puțin în rândul clericilor latiniști care au alcătuit cronicile din vremurile medievale. Ei l-au folosit pentru a descrie elitele laice ale Europei medievale, familiile care venerau

originea nobilă tot atât de mult ca anticiei. Însă nobilii din Evul Mediu nu aveau acea virtute civică prin care Aristotel sau discipolii săi romani considerau că se disting cei mai buni oameni. Aveau bineînțeles bogăția care să le susțină pretențiile, însă ceea ce respectau mai presus de toate era lupta. Acum noblețea însemna bărbăție pe câmpul de luptă. Descrierea convențională făcută societății medievale o împărțea pe aceasta în trei grupuri. Firește că, această descriere fiind întocmită de clerici, funcția principală era atribuită clerului: cei care se rugau. După ei urmau însă imediat cei care se luptau: nobilimea. Restul munceau. Dar această descriere nu a corespuns niciodată întru totul realității. La vremea în care ea s-a cristalizat, existau deja nobili care nu luptau, iar numărul lor avea să crească în mod constant în secolele următoare. În mai multe regate însă, împărțirea în trei categorii a funcțiilor sociale a justificat o organizare oficială în ordine legal constituite, adesea cu forme proprii de reprezentare instituțională. Iar vocația de războinic a rămas un element crucial al definiției și identității nobilimii din epoca invaziilor barbare până în secolul al XX-lea.

La fel ca elitele antice cu care nobilii educați se comparau instinctiv, ei presupuneau în mod firesc că sunt cei mai buni oameni. Dar puțini dintre ei trăiau în state aristocratice, așa cum au fost inițial definite acestea. În afară de câteva orașe-state, în majoritate italiene, care erau conduse în mod colectiv, ca republicile din Antichitate, de elite ereditare, acum, cele mai multe cârmuiri erau monarhii. Și cu toate că, în general, monarhii dețineau și transmiteau autoritatea supremă după aceleași principii ereditare ca nobilii, a fost nevoie de timp pentru a se statornici ideea că, chiar și cu un singur cârmuitor, puterea era de fapt împărțită. Ultima inovație a fost făcută abia

în 1748, când Montesquieu a abandonat în mod oficial clasificarea aristoteliană a statelor. El susținea în *Spiritul legilor* că cele trei categorii de bază erau republicile, monarhiile și tiraniile. Aristocrația era doar un tip de republică în care nu guvernau cei mulți, ci cei puțini. Montesquieu a identificat aceste minorități domnitoare cu nobilimea, însă, pentru el, adevăratul destin al nobililor îl reprezentau monarhiile. În monarhie, ei jucau un rol esențial ca putere intermediară între monarh și supuși, sprijinind moralmente legile și împiedicând alunecarea statului spre tiranie. Principiul lui era: „Fără monarh, nu există nobilime; fără nobilime, nu există monarh.”

Dar după ce s-a demonstrat în mod convingător că regii și nobilii pot sta împreună, a apărut și posibilitatea ca ei să cadă împreună. Când, după numai trei decenii de când Montesquieu scria cele de mai sus, revoluționarii americani au renunțat la supunerea față de George al III-lea și au întemeiat o republică, ei au declarat că orice formă de aristocrație este incompatibilă cu noul lor stat. De asemenea, au început să vorbească despre pericolele unei „aristocrații” a puterii uzurpatoare a celor bogăți — eludând astfel deosebirea scrupuloasă făcută de Aristotel între aristocrație și oligarhie. În jurul anului 1780, în timp ce problema din America era încă nerezolvată, reformatorii din Republica Olandeză au început să-și acuze oligarhii că erau *aristocrați* — cuvânt necunoscut înainte. În câțiva ani, el a fost adoptat de revoluționarii francezi pentru a-i descrie pe opozanții lor. Această semnificație a cuvântului își avea originea în faptul că Revoluția începuse ca o luptă de distrugere a puterii și privilegiilor nobilimii franceze. Acum, aristocrația însemna în mod clar mai mult decât o formă de conducere a societății. Însemna puterea unui anumit grup social și a

susținătorilor lui. Ea semnifica, într-o manieră generală, și acel grup în sine. Aristocrația și nobilimea deveniseră în sfârșit pe deplin compatibile ca termeni descriptivi.

De atunci, acesta a fost sensul în care a fost întrebuințat în mod obișnuit cuvântul „aristocrație”. Unii analiști sau comentatori îl folosesc pentru a face deosebiri în cadrul clasei mai largi a nobililor, limitând termenul la minoritatea potențaților cu avere. Acest lucru poate fi util pentru anumite genuri de analiză, dar, în termeni generali, adjectivului „aristocratic” sau substantivelor „aristocrat” și „aristocrație” li se atribuie în mare măsură (inexact însă) același înțeles ca lui „nobil” sau „nobilime”.

Ambii termeni sunt folosiți pentru elitele europene. Însă în contactele lor cu alte culturi, europenii au apelat în mod instinctiv la propriile categorii pentru a înțelege ce au găsit acolo. Drept urmare, cuvintele „aristocrație” și „nobilime” au fost folosite pentru a descrie conduitele oligarhice și elitele sociale aflate departe de hotarele Europei. Dar, deși toate aristocrațiile sunt elite, nu toate elitele sunt aristocrații, iar versiunile neeuropene trebuie definite și descrise într-o manieră specifică, ceea ce ar necesita un alt gen de lucrare. Drept urmare, cartea aceasta se limitează la experiența europeană. Chiar și așa, se va vedea că aproape toate definițiile pe care le vom da admit excepții. Cu toate acestea, anumite principii generale par să fie valabile în majoritatea cazurilor.

NOBLEȚEA

Noblețea a însemnat întotdeauna distincție publică, de la familiile „cunoscute” din Roma antică până la cele care au figurat până în 1944 în prestigiosul anuar german

CAPITOLUL 2

MITURI ȘI CREDINȚE

*D*acă aristocrațiile pot fi definite în mod obiectiv drept elite ierarhice care se bucurau prin lege de noblețe ereditară și diverse privilegii și obligații publice, ele au căutat întotdeauna să se definească și prin credințe și comportament. În mod surprinzător, cei din afară, fie ei contemporani sau istorici, au fost pregătiți să accepte și să perpetueze în mare măsură versiunile nobililor despre cine sunt, de unde provin, ce fac și ce merită. Chiar și criticile aduse aristocrațiilor erau explicate de cei care le formulau ca fiind determinate de neputința aristocrației de a se ridica la înălțimea propriei identități idealizate.

ORIGINILE

Aristocrații socotesc că există din vremuri imemorabile. Ei se consideră manifestări și beneficiari ai unei tendințe umane naturale de a accepta conducerea elitelor cu superioritate dovedită. Când vorbeau despre ei, așa cum au făcut-o foarte des, ca patricieni sau senatori, nobilii insinuau că erau aceeași categorie de oameni cu cei care cârmuiau Roma antică. Câțiva chiar pretindeau că descind

direct din ordinul senatorial de la sfârșitul Antichității. Totuși membrii majorității aristocrațiilor moderne au descoperit că identitatea lor colectivă nu este cu mult anterioară invaziilor barbare de la începutul Evului Mediu. Unii se considerau descendenți ai cuceritorilor, cucerirea fiind dovada și justificarea supremă a superiorității lor. Nobilii din Uniunea Statală Polono-Lituaniană (înainte de dispariția ei în 1795) au monopolizat puterea într-o măsură mult mai mare decât omologii lor de pe cuprinsul Europei. Au făcut asta în calitate de descendenți auto-proclamați ai „sarmaților”, care se credea că i-au cucerit și i-au înrobii pe vechii locuitori pe la sfârșitul primului mileniu. Nobilii maghiari de la sud pretindeau că descind din maghiarii care îngroziseră Europa Răsăriteană cam în aceeași perioadă, ceea ce era oarecum mai credibil. La celălalt capăt al continentului, autoritatea și posesiunile legitime din Anglia puteau data încă de pe vremea cuceririi normande din 1066, după care Wilhelm I a redistribuit pământurile fostelor elite engleze colaboratorilor săi de frunte. Unii dintre primii scriitori moderni francezi au susținut că originea nobililor lor e cu câteva secole mai veche, adică din perioada de declin a Imperiului Roman, descriindu-i drept descendenți ai francilor care, sub domnia regelui Clovis (c. 466–511), i-au înlocuit pe romani ca stăpâni ai galilor indigeni.

Puține dintre aceste afirmații rezistă în fața cercetării științifice. Unele, precum ideea cuceririi france, au fost contrazise aproape din clipa în care au fost făcute. Multe teorii cu privire la originile nobilimii moderne din Europa sunt contestate în continuare. Dar chiar ideea de cucerire tribală este simplistă. Cel puțin pare clar că nobilimea a apărut și a evoluat în timpul războaielor medievale, din nevoia de a oferi sprijin material războinicilor călare. În Apus, terminologia și însemnele feudalismului, ale cărui rămășițe definesc în foarte mare măsură etosul

aristocratic, au apărut cam în aceeași perioadă în care se presupune că victorioșii sarmați și maghiari s-au stabilit mai la est. Cronicile puține și adesea ambigue din aceste vremuri au lăsat loc pentru multe invenții sau înflorituri cu privire la vitejii strămoși. La fel, cruciadele din secolele al XI-lea și al XII-lea, când cavalerii puteau să-și facă o reputație grozavă în cea mai nobilă dintre misiunile creștine — cucerirea, apărarea și apoi încercarea de recucerire a Țării Sfinte. Unul dintre cele mai exclusiviste ordine cavalerești, Cavalerii Sf. Ioan de Ierusalim, care au avut un sediu independent pe insula Malta până în 1798, s-a înființat în acea perioadă. Înaintași glorioși s-au găsit și în rândul Cavalerilor Teutoni, care au căutat să creștineze cu sabia țărmul estic al Mării Baltice în secolul al XIII-lea, sau al eroilor luptei seculare de recucerire de la musulmani a Peninsulei Iberice. Ordinele cavalerești exclusiviste au perpetuat amintirea acestor campanii până în vremuri cu mai puține războaie religioase. La sfârșitul secolului al XVIII-lea însă, când aristocrația a devenit ținta unui atac direct, opozanții ei au profitat bucuroși de ideea conform căreia cuceririle au dus la formarea nobilimii pentru a înclina balanța în favoarea lor. Presupusul triumf al francilor și, în Anglia, „jugul normand” au putut fi atunci descrise drept atacuri ale străinilor la libertăți mai vechi ale populației indigene.

Nu multe familii nobile puteau dovedi o existență neîntreruptă din vremuri cu adevărat îndepărtate, însă visul unor generații numeroase de strămoși glorioși sau eroici era general. Nobilii puneau mare preț pe arborii genealogici, iar genealogii au dus-o mereu bine întocmindu-i la comandă. Ei nu erau în măsură să contradică afirmațiile celor care îi angajau, iar analele mândriei aristocratice sunt pline de genealogii false ori fabricate. Mulțumirea personală nu este singurul lucru important. La fel de importante ca vechimea în arborele genealogic

sunt alianțele: căsătoriile între familii de același rang, dacă nu mai mare. Piața căsătoriilor aristocratice depindea de măsura în care era cunoscută „obârșia” potențialilor soți, iar aristocrațiile mai exclusiviste, precum cele din Germania, puneau mai puțin preț pe generațiile de strămoși de sex bărbătesc decât pe puritatea nobleții strămoșilor de ambele sexe, simbolizată de subdiviziunile de pe blazoane (partiții). O genealogie acceptabilă atrăgea deseori după sine și anumite privilegii. În secolul al XVI-lea, cârmuitorii păstrau tot mai mult documentele care le atestau originea nobilă, pe care le încredințau heralzilor, experților în blazoane sau genealogilor de curte. Sarcina acestora era atât să conteste, cât și să confirme genealogiile, întrucât statele și instituțiile de recrutare exclusivistă nu aveau niciun interes ca privilegiile să se înmulțească excesiv. În secolul al XIX-lea, când, odată cu restrângerea privilegiilor aristocraților, statele n-au mai fost interesate să dea de urma celor îndreptățiți să beneficieze de ele, sarcina a fost preluată de cei care publicau almanahuri și cărți de referințe, însă nu toți au fost la fel de scrupuloși în înregistrarea sau recunoașterea pretențiilor cu privire la ereditate. Dar chiar și cele mai riguroase publicații, precum *Almanach de Gotha*, publicat anual în Germania între 1763 și 1944, au fost în mod constant ținta nemulțumirilor și criticilor din cauza omisiunilor sau a datelor contestate. Se știe că pe nobili îi interesează mai mult ceea ce le satisface orgoliul decât adevărul sau acuratețea documentelor.

Nimic nu se compară din punctul de vedere al distincției cu descendența masculină neîntreruptă. Însă nimic nu e mai rar ca aceasta. În termeni demografici, probabilitatea ca o familie să aibă moștenitori supraviețuitori de sex bărbătesc mai mult de trei generații este extrem de mică. Prioritățile aristocrației au tendința să o diminueze și mai mult: mărimea familiei a fost deseori limitată în mod deliberat

în scopul protejării averii de pretențiile prea multor moștenitori, iar vocația războinică a nobililor îi expune unor riscuri sporite. Mai devreme sau mai târziu, chiar și în familiile fertile se nasc numai fete; iar dacă moștenitoarea nu se mărită cu un văr cu același nume sau dacă soțul ei nu ia la căsătorie numele ei, neamul dispare. Multe dintre cele mai mărețe familii își datorează supraviețuirea unor astfel de strategii, însă cele mai multe au fost condamnate la dispariție după doar câteva generații. Bineînțeles că acest lucru nu face decât să sporească prestigiul puținelor familii, al căror număr se tot diminuează, de viță veche și descendență neîntreruptă; dar pentru majoritatea, o linie genealogică lungă este doar o legendă sau o dorință deșartă. Prin urmare, la fel de imaginară este exclusivitatea socială a aristocrațiilor. Un grup atât de fragil din punct de vedere demografic nu poate supraviețui decât prin transfuzii complete și regulate de sânge nou. Chiar și acolo unde liniile lor genealogice au fost oficial închise, ca în sacrosancta republică a Venetiei, „Cartea de aur”, în care erau înregistrate oficial toate familiile nobile, era periodic deschisă pentru a permite completarea rândurilor tot mai rare ale elitei. Fără mecanismul care să legitimeze admiterea de nou-veniți, castele aristocratice se sting. Asta se întâmplă în ziua de azi, când nicăieri nu mai are loc înnobilarea autentică, nici chiar în Marea Britanie. Drept urmare, clasa nobililor recunoscuți e și mai exclusivistă — atât timp cât va dăinui.

RECRUTAREA

Cu toate că obârșia este suficientă pentru a conferi noblețe, în mod normal aristocrații nu sunt dispuși să admită că noblețea nu semnifică alte calități. Lor le place să creadă că superioritatea strămoșilor lor s-a datorat faptelor vitejești, virtuților și slujirii remarcabile a regelui sau

aveau pământuri și exercitau drepturi feudale reziduale ca seniori cu conace, dispunând de o curte proprie care veghea la respectarea acestora. Făceau mare caz de bunăvoința și protecția pe care le ofereau arendașilor preaplecați — deși pentru fiecare azil de binefacere înființat și fiecare vasal primit la curte se puteau da exemple de sate întregi mutate pentru a se face loc unui parc, câmpuri devastate de hăitași sau impozite și servicii cerute cu cea mai mare scrupulozitate. Dar indiferent că seniorii erau mânâ largă sau hrăpăreți, aceste cazuri demonstrau autoritatea inalterabilă care a venit odată cu proprietatea asupra pământului până în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea și, în cazuri rare, și după aceea.

HUZURUL

Aristocrații prețuiesc huzurul. Educația clasică i-a învățat să venerateze idealul roman al nobleții, tihna, *otium*, opus lui *negotium*, care înseamnă necazuri, greutate și pur și simplu treabă. Huzurul era o premisă esențială ca aristocrații să facă orice altceva se aștepta de la ei. Aici intrau modurile de a se distra, dintre care multe imitau îndeletniciri nobile mai serioase.

Pentru nobili, uciderea a fost întotdeauna un mod preferat de a-și petrece timpul. Când nu erau la război, cavalerii își riscau viața participând la turniruri. Și lupta cu spada a fost considerată o ocupație esențialmente nobilă până la mijlocul secolului al XIX-lea, duelurile fiind un mod de apărare a onoarei. Când armele de foc au devenit ușor de mânuit, ele au fost folosite în dueluri, dar, în general, pentru a vâna păsări și animale — care, pentru țărani, erau dăunătoare, dar care erau crescute sau lăsate să se înmulțească pentru ca nobilii să le împuște. Vânătoarea

era, mai presus de toate, un antrenament perfect pentru războaiele purtate călare, dar și pentru perfecționarea abilităților de călărie într-o epocă în care niciun mijloc de transport nu era mai rapid decât calul. Toți gentlemanii știau să călărească, iar prestigiul lor era reflectat de modul în care călăreau. Când, în secolul al XVIII-lea, parlamentul protestant din Irlanda a dorit să distrugă autoritatea micii nobilimi catolice, a interzis oricărui catolic să aibă un cal care să valoreze mai mult de cinci lire. Căprioarele erau prada principală a vânătorilor, alături de lupi, în vremuri mai îndepărtate, și vulpi, mai recent, când animalele mai importante au fost vâdate până la dispariție. Se punea multă patimă în această activitate, iar nobilii mai bogați întrețineau mulți cai și câini de vânătoare. Și în timp ce păduri întinse erau în general rezervate pentru folosul nobililor, acestora nu le păsa că, în febra vânătorii, distrugeau ogoare cultivate sau făceau pagube pe alte proprietăți. Pentru cei cu ambiții sociale, vânătoarea cu câini era un mod important de integrare în societatea aristocratică.

Caii puteau fi folosiți și pentru curse. În cultura aristocratică, creșterea cailor de curse era aproape la fel de importantă ca luptele între animale. Nobilii mai bogați creșteau cai de curse, iar terenurile amenajate pentru curse au devenit locuri importante de întâlnire și chiar de rezolvare a unor treburi publice. Cluburile de călărie care continuă să domine lumea curselor rămân una dintre ultimele redute ale exclusivismului aristocratic. Nobilii rareori concureau personal, cu excepția micii nobilimi, care se întrecea în cadrul unor evenimente locale, însă ei erau în fruntea celor care pariau. Participarea la pariuri făcea apel la toate instinctele aristocratice — curajul, riscul, dorința de a impresiona, gloria succesului obținut fără efort, indiferența în fața pierderii. Acestea nu se limitau la cursele de cai. La începutul vremurilor moderne, plictiseala

serilor lungi petrecute în conacele prin care sufla vântul a făcut din jocul de cărți un mod universal de petrecere a timpului, iar la cel mai înalt nivel se paria pe sume uriașe. Există o mulțime de istorioare despre averi și moșteniri pierdute la cărți, plata fiind o chestiune de onoare. Cum se întâmplă adesea, astfel de cazuri răsunătoare erau mai mult spectaculoase decât caracteristice. Dacă ar fi fost altfel, întreaga nobilime ar fi fost ruinată. Erau doar niște semnale de alarmă periodice, menite să arate unde putea duce petrecerea timpului liber cu îndeletniciri nechibzuite.

În timp ce vânătoarea era rezervată în general bărbaților, femeile jucau cărți cu un entuziasm egal cu al acestora. Împărțășit și de unii, și de alții era gustul aristocratic pentru teatru. Spectacolele de teatru au făcut parte din educația elitei de ambele sexe de la sfârșitul secolului al XVI-lea, iar teatrele publice care au apărut cam tot pe atunci erau socotite locuri în care cei din lumea bună veneau atât ca să se vadă unii cu alții, cât și pentru spectacol. Când revoluționarii francezi au ostracizat nobilimea, teatrele pariziene au fost în pragul falimentului. Până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, majoritatea pieselor de succes tratau comportamentul și dilemele nobililor, iar teatrele de amatori, precum cele descrise în multe dintre paginile romanului *Parcul Mansfield* al lui Jane Austen, s-au bucurat de popularitate în rândul ocupanților caselor de la țară, ca o alternativă la nesfârșitele partide de cărți în toată această perioadă. Dansul era o altă îndeletnicire aristocratică a ambelor sexe, cu o istorie mult mai îndelungată. În plus, femeile trebuiau să dobândească cel puțin abilități muzicale rudimentare.

Multe dintre îndeletnicirile și distracțiile de interior ale aristocrațiilor provin de la sfârșitul secolului al XVII-lea, din stațiunile balneare, numite în engleză *spa*. Numele provine de la apele minerale ale unui orașel din dieceza

Liège și a ajuns să fie aplicat tuturor locurilor cu izvoare cu proprietăți curative de pe cuprinsul Europei, în care aveau tendința să se adune cei din societatea mondenă, chiar dacă nu erau toți bolnavi. Carlsbad sau Baden-Baden din Germania, Bagnères sau Plombières din Franța și mai ales Bath din Anglia, cea mai mare stațiune balneară din Europa la sfârșitul secolului al XVIII-lea, au devenit centre de lansare a ultimei mode, pe care toți cei cu pretenții de persoane importante se simțeau obligați să le frecventeze. Ascunși în camere elegant mobilate, distinșii vizitatori socializau politicos, cu totul altfel decât își petreceau timpul (presupușii) lor strămoși din Evul Mediu. Lucrul pe care îl aveau în comun era hotărârea de a-și etala rangul.

EXPUNEREA

Aristocrația este ostentativă. Distincția trebuie să fie etalată și să-i impresioneze pe privitori. Cel mai vechi semn distinctiv al nobleții, blazonul, a fost la început un mijloc de identificare pe câmpul de luptă și a devenit o emblemă care trebuia să împodobească orice obiect ce prezenta importanță: clădirile, trăsurile, livrelele servitorilor, cărțile, hârtia de scris, inelele cu sigiliu, mormintele. În jurul lui s-a dezvoltat o întreagă știință obscură a heraldicii. Nobilii prețuiau și numele sofisticate și, uneori, pronunțiile nesigure pentru a-i deruta pe inferiorii neștiutori: Cholmondeley, Broglie, Castries. Aristocrații au căutat întotdeauna să se îmbrace într-un mod aparte, știind că senatorii romani purtaseră togi și încălțări deosebite. În secolele al XV-lea și al XVI-lea, legile privitoare la cheltuieli din mai multe state au încercat să-i împiedice pe oamenii de rând să poarte veșminte bogate, socotite potrivite nobililor, însă foarte mulți oameni de

regii erau socotiți ca fiind puțin mai mult decât primii între egali, cu puțin mai importanți decât cei mai străluciți dintre comandanții militari aflați în concurență unul cu altul. Prin urmare, obediența aristocrațiilor față de regi era când și când mai mult decât condiționată. Rebeliunea baronilor era o sfidare la adresa regilor care revendicau prea multă autoritate. Uneori, ea culmina cu răsturnarea și înlocuirea acestora cu un vlăstar mai puțin dominator din casa regală. De cele mai multe ori, un monarh înfrânt se preda, acceptând constrângeri formale asupra puterii lui. Cea mai cunoscută a fost, fără doar și poate, Marea Cartă a Libertăților (*Magna Charta Libertatum*), smulșă de baronii englezi, în 1215, regelui Ioan și considerată ulterior, în toate țările anglofone, drept documentul care a stat la baza libertăților acordate de acestea. Câțiva ani mai târziu, în celălalt capăt al Europei, regele Ungariei a recunoscut dreptul formal la rebeliune în Bula de Aur din 1222, iar până în 1791, șleahța poloneză a socotit că „Libertatea de Aur” de care beneficiau includea dreptul de a se împotrivi oricărei legi noi formând „confederații” armate. Asemenea drepturi de împotrivire au fost corolarul unui drept și mai important, acela de alegere a monarhului. Conducătorul Sfântului Imperiu Roman a fost întotdeauna ales de o mână de prinți electori și arhiepiscopi germani. În Ungaria, alegerile regale au dispărut din practică în secolul al XVI-lea, iar din legislație, în secolul al XVII-lea; în Polonia însă, ele au fost întărite prin *pacta conventa*, un contract formal, acceptat de fiecare rege anterior alegerii sale, în care el promitea, firește, să nu facă inovații. Însă pretutindeni, la încoronare, monarhii jurau de obicei să respecte anumite legi fundamentale, iar nobilii erau singurii oameni destul de puternici pentru a-i obliga să-și respecte promisiunea. Nici detronarea sau asasinarea regilor care și-ar fi încălcat jurământul nu

a luat sfârșit odată cu Evul Mediu. Conspiratori nobili nemulțumiți de tiranie au omorât un rege al Suediei în 1792, doi țari ruși (1762 și 1801) și au uneltit fără succes detronarea unui al treilea în 1825. Între timp, statele care nu aveau regi, precum Republica Olandeză sau orașele-republici din nordul Italiei, se considerau întruchiparea însăși a libertății. Așa cum remarcă însă, în 1786, un nobil care vizita Lucca,

pe de o parte, privilegiul de a asupri; pe de cealaltă, necesitatea de a suferi asuprirea: asta e ceea ce se numește aici, ca în toate aristocrațiile sau tiraniile cu o sută de capete, libertate. Cuvântul *libertas* e scris cu litere de aur deasupra porților orașului și la colțul fiecărei străzi; citind cuvântul atât de des, oamenii au ajuns să creadă că au libertate.

Discursul cu privire la libertate a fost cu siguranță nedespărțit de nobilime. Chiar privilegiile care îi delimitau pe nobili de alții reprezentau eliberarea de poverile obișnuite. Aceasta nu era libertatea modernă, care înseamnă absența privilegiilor și drepturi egale pentru toți. Dar e greu de crezut că aceasta din urmă ar fi putut să prindă formă fără tradiția aristocratică mai veche și limbajul în care a fost exprimată. Când, în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, a început să apară înțelesul mai nou, el a luat forma cererilor de extindere la cei mulți a ceea ce până atunci era rezervat doar celor puțini. Britanicii, care executaseră un rege și alungaseră pe altul fiindcă le amenințaseră libertățile, au început să-și dea seama, un secol mai târziu, că principalul beneficiar fusese oligarhia aristocratică. Când au renunțat la supunerea față de coroana britanică și au întemeiat noua republică, americanii au avut grijă să interzică constituirea oricărei forme de nobilime; iar

într-un deceniu, revoluționarii din Franța au făcut în așa fel încât libertatea și aristocrația să pară diametral opuse.

Revoluția Franceză a început ca o luptă de înlăturare a controlului aristocrațiilor asupra instituției naționale reprezentative, Stările Generale. Totuși chiar instituțiile parlamentare și cele reprezentative fuseseră în general creația aristocrațiilor medievale. Parlamentul englez s-a născut din lupta continuă a baronilor cu regele Ioan, căruia îi cereau să țină în frâu pretențiile fiului său. Nobilii de pe tot continentul au ajuns să-și dea seama că, probabil, organele reprezentative (mai ales dacă ele reprezentau oameni ca ei) erau mai eficiente în constrângerea regilor decât rebeliunea sporadică și, la rândul lor, cârmuitorii recunoșteau că era mai bine să le accepte cererile decât să se confrunte cu rebeliuni. Între secolele al XII-lea și al XV-lea, în organizarea politică a majorității țărilor din Europa Centrală și de Vest au apărut „stările” sau parlamentele. Ele difereau mult ca alcătuire, dar cele mai multe includeau o cameră sau „stare” separată pentru nobili, biserică, târguri sau „Starea a Treia” și, uneori, ca în Suedia, țăranii. Nobilii le dominau aproape inevitabil. În seimul din Polonia, în niciuna dintre camere nu erau reprezentanți care să nu fie nobili. Camerele clerului includeau de obicei mulți episcopi și stareți nobili. Chiar și în Anglia, unde Camera Comunelor a dobândit de timpuriu o importanță covârșitoare, fiecare comitat era reprezentat de doi „cavaleri”, iar calitatea de membru în parlament și votul erau determinate, în mare măsură, până la mijlocul secolului al XIX-lea, de influența pairilor din Camera Lorzilor.

Create pentru a întări guvernarea, dându-i o aparență de consens, mai presus de toate în ceea ce privește introducerea de noi impozite, parlamentele au încercat desul de repede să refuze, să submineze ori să condiționeze

consensul. Ele au devenit bastioane ale „constituționalismului aristocratic”, care expuneau nedreptățile și se opuneau autorității regale în numele legilor și privilegiilor de care beneficiau în general numai clasele conducătoare. În secolul al XVI-lea, monarhii aflați la ananghie au început să se revolte împotriva lor. Ele erau convocate din ce în ce mai rar. Stările provinciale au supraviețuit adesea, dar la începutul secolului al XVIII-lea, singurele organe reprezentative la nivel de regat care se întruneau în mod regulat și aveau putere reală erau în Marea Britanie, Polonia, Suedia și Württemberg. Toate erau conduse de nobili, în general în interesul propriu, deși îi deghizau puterea în precedente și proceduri care, mai ales în Marea Britanie, aveau să constituie mai târziu modele pentru multe corpuri legislative din întreaga lume. Chiar și în Franța, unde, între 1614 și 1789, Stările Generale nu s-au întrunit, tradiția de a ține în frâu prin mijloace constituționale puterea monarhică a fost păstrată vie de așa-numitele *parlements*, curți de apel cu dreptul de a nu recunoaște valabilitatea legilor noi. Magistrății acestor curți erau în exclusivitate nobili și nu reprezentau decât puterea banilor cu care își cumpăraseră fără scrupule funcțiile. În Franța însă, ca peste tot, autoritatea regală îi făcuse pe nobili să renunțe la reprezentare, garantându-le alte privilegii. În preajma anului 1789, nobilii erau din nou dornici să fie reprezentați când un monarh slăbit a înviat Stările Generale. Dar când au părut hotărâți să-și păstreze și celelalte privilegii, au devenit ținta atacurilor care, în câteva luni, aveau să ducă la distrugerea clasei nobililor împreună cu instituția mai veche a Stărilor. Toate încercările de a înzestra Adunarea Națională, care acum și-a asumat suveranitatea, cu trăsături care aminteau de fostele Stări sau parlamente au fost respinse prin vot.

Constituțiile scrise, precum cele adoptate acum în Franța sau în America, erau menite să reprezinte antidoturi ale aristocrației. Iar când, la începutul secolului al XX-lea, Camera Lorzilor din Marea Britanie s-a proclamat „câinele de pază al constituției”, deși îi apăra cu conștiințiozitate pe proprietarii de pământ, David Lloyd George a spus batjocoritor că ea era doar pudelul primului-ministru. Nouă ani mai târziu, ajuns el însuși ministru, a contribuit bucuros la privarea lorzilor de ultimele fărâme de autoritate politică reală.

RELIGIA

Aristocrații au fost de obicei un sprijin de nădejde al bisericilor oficiale. Ei au recunoscut că, deși în fața lui Dumnezeu toți sunt egali, Sf. Pavel le-a poruncit creștinilor să asculte de mai-marii lor. Religia organizată a susținut și a legitimat ierarhia și subordonarea, promițând recompense în viața de apoi pentru nedreptățile și suferințele îndurate cu răbdare în viața aceasta. Sau, cum s-a exprimat Napoleon cu franchețea-i caracteristică, misterul religiei era misterul ordinii sociale. Religia se regăsea în toate aspectele vieții nobililor și cavalerilor din Evul Mediu. Războinicii îi închinau lui Dumnezeu faptele lor; plecarea în cruciade pentru recucerirea Țării Sfinte de la păgâni sau, mai târziu, pentru aruncarea lor dincolo de granițele creștinătății era cea mai înaltă cauză căreia adevărații cavaleri i se puteau dedica. Iar acea mare majoritate care nu pleca niciodată în cruciade își putea demonstra cucernicia înzestrând mănăstirile sau capelele, donând sau lăsând bisericii pământul moștenire, respectând cu minuțiozitate și ostentativ îndatoririle biserecești. Ei umpleau bisericile cu monumentele lor de familie.

care o are în vedere istoria. Și a fost cu siguranță mai mult o eclipsare decât o răsturnare.

CONTESTAREA

Domnia aristocrațiilor, oricât de solidă, nu a trecut niciodată necontestată. Începuturile Romei republicane au fost marcate de încercările hotărâte și, în final, reușite ale plebeilor de a pune capăt monopolului patricienilor asupra puterii. Apoi, în anul 73 î.H., gladiatorul Spartacus a condus o răscoală a sclavilor care a amenințat pentru scurtă vreme întreaga structură socială a republicii romane, până când armata lui de sclavi a fost înfrântă de o forță militară copleșitoare. Aceasta a fost soarta celor mai multe rebeliuni populare de-a lungul istoriei, dar, înainte de înfrângerea lor finală, rebelii s-au răzbunat adesea în mod crunt pe stăpânii lor. Sălbăticia revoltei țărănești din Franța de la 1358 a dat un nume de temut oricărei răzmerițe ulterioare: *jacqueria*. Revolta țaranilor englezi de la 1381 a fost mult mai puțin sângeroasă, dar rebelii au mărșăluit sub lozinca de rău augur:

Când Adam săpa și Eva torcea,
Gentlemanul cine era?

Amintirea ei a îngrozit secole întregi clasele dominante. În Germania, „Războiul Țărănesc” care a cuprins multe principate între 1524 și 1526 a avut același efect, și pe drept cuvânt. Multe dintre cele mai presante nemulțumiri ale rebelilor erau legate de impozitele pretinse de proprietarii de pământ, iar multe proprietăți nobiliare au fost distruse. Dar chiar și acesta a pălit în comparație cu ultima frază a mării revolte a lui Pugaciov de la 1774 din Rusia. Inspirați de exemplul cazacilor, care se împotriveau

autorității centrale, șerbii de pe Volga i-au atacat violent pe nobilii care, în deceniile precedente, își sporiseră puterea și crescuseră impozitele. Îndemnați de Pugaciov să-și masacreze stăpânii și să pună mâna pe proprietățile lor, țărani răzvrățiți au spânzurat mii de nobili și le-au devastat proprietățile. Alte mii au fugit de groază. Un răzvrătit i-a spus unui tânăr nobil capturat: „Timpul vostru a trecut.” Va mai trece un secol și jumătate până când trupele regulate aveau să restabilească ordinea. Represaliile care au urmat au fost și mai cumplite. Zece ani mai târziu, povestea s-a repetat: țărani din Transilvania au omorât 3 000 de nobili. Lucrurile s-au schimbat abia la sfârșitul aceluși deceniu, în Franța. Foarte puțini nobili au fost uciși, deși mulți au fost îngroziți, în revoltele țărănești care au cuprins provinciile franceze în primăvara și vara lui 1789. Însă instrumentele și simbolurile puterii nobilare, fortificații, porumbare și chiar giruete heraldice, au fost în mod sistematic vizate și, de data aceasta, n-a existat nicio armată, ba chiar niciun guvern care să conducă o armată pentru a reprima revoltele. În schimb, nou-constituata Adunare Națională a ales să-i potolească pe răzvrățiți decretând abolirea a ceea ce ei numeau feudalism — toate drepturile și impozitele datorate proprietarilor de pământ, moștenite din Evul Mediu. Astfel a început un șir de evenimente care, în mai puțin de un an, aveau să culmineze cu decretarea abolirii nobilimii înseși de către Adunarea Națională. Țărani francezi răzvrățiți în 1789 nu ceruseră însă acest lucru. Nici majoritatea participanților la revoltele izbucnite mai înainte în alte părți. Nici chiar rebelii care îi măcelăriseră pe nobili nu întrezăriseră posibilitatea unei lumi fără stăpâni. Ce i-a înfuriat nu era autoritatea proprietarilor de pământ ca atare, ci folosirea ei abuzivă; i-au înfuriat nobilii care nu se purtau cum ar fi trebuit, care percepeau rente exorbitante, care schimbau natura impozitelor, care emiteau pretenții noi, neobișnuite, care le încredințau unor mijlocitori

profitori toată autoritatea, care își neglijau îndatorirea de a avea grijă de arendașii, vasalii sau șerbii lor.

Același lucru s-a întâmplat și în ceea ce privește opoziția majorității intelectualilor față de dominația nobililor înainte de secolul al XVIII-lea. Nobilii erau de obicei criticați nu din cauză că existența lor era un lucru rău, ci pentru că, în diverse feluri, nu se ridicau la înălțimea idealurilor pe care le împărtășeau și pe care le invocau pentru a-și justifica poziția. E drept că Machiavelli îi numea „paraziți”, însă el era atât de înjurat din alte motive, încât criticile lui n-au prea avut efect. Un impact mai mare l-a avut, poate, satira lui Cervantes la adresa lui Don Quijote, care a fost prezentat drept un personaj amețit de visuri de cavalerism, demodat — însă cartea lui a fost una dintre preferatele nobilimii. Triumful, în secolul al XVIII-lea, al tezei lui John Locke conform căreia toți oamenii se nasc egali din punct de vedere biologic și mintal, nu doar înaintea lui Dumnezeu a stat la baza respingerii oricărei pretenții de superioritate ereditară. Abia atunci, unele opere clasice pe care oamenii educați le-au citit în școală au început să aibă un ecou mai puternic. Abia atunci, de exemplu, sentimentele lui Marius, primul roman de origine umilă care a ajuns consul în anul 111 î.H., au părut mai relevante pentru vremurile moderne. Conform relatării lui Salustiu, Marius declarase în fața poporului roman:

Eu cred că toți oamenii împărtășesc una și aceeași fire și că virtutea bărbăției este singura noblețe adevărată... Strămoșii voștri au dobândit un renume pentru ei și pentru stat. Bizuindu-se pe acel renume pentru a se umple și ei de glorie... nobilii, care se deosebesc atât de mult la caracter de acești strămoși, ne disprețuiesc pe noi, care ne străduim să le egalăm virtuțile, și se așteaptă să primească toate posturile de cinste pe care le puteți primi voi, nu pentru că le merită, ci pentru că ar

avea, chipurile, un drept exclusiv la ele. Acești oameni mândri fac o greșeală foarte mare. Strămoșii lor le-au lăsat tot ce au putut — bogății, măști cu chipurile lor, amintirea lor glorioasă. Virtutea nu le-au lăsat-o moștenire, nici nu puteau, căci ea este singurul lucru pe care niciun om nu îl poate da altuia, nici primi de la altul.

Chiar și așa, nicio critică modernă coerentă nu a apărut înainte de Revoluția Americană. Atunci însă, Statele Unite, abia constituite, au interzis oficial orice titlu de noblețe, socotindu-l incompatibil cu instituțiile republicane; iar atunci când ofițerii din Armata Continentală au înființat organizația ereditară Societatea Cincinnati pentru a comemora de-a lungul timpului faptele eroice săvârșite de aceștia, ea a fost aprig denunțată ca fiind germele unei aristocrații americane. Benjamin Franklin, ambasadorul american la Paris, declarase întotdeauna că pretențiile de superioritate ereditară erau „doar o glumă”. El a realizat o serie de calcule pentru a arăta că, după doar câteva generații, în venele urmașului mai curge puțin din sângele strămoșilor săi. Când a aflat despre controversa privitoare la Societatea Cincinnati, s-a hotărât să transmită Europei mesajul antiaristocratic. L-a convins pe contele de Mirabeau, un nobil renegat care trăia din scris, să compună un pamflet, chipurile, despre Societatea Cincinnati, dar care, în realitate, era un atac la adresa nobilimii în general. *Considerațiuni despre Ordinul Cincinnatus* a apărut în 1784. Denunțând nobilimea ca fiind doar o plăsmuire a imaginației, Mirabeau a condamnat trecutul ei sângeros și tiranic, mândria și vanitatea care călăuzeau toate acțiunile așa-zis nobile, convingerea absurdă că superioritatea putea fi moștenită și exemplul prost pe care lenea și frivolitatea le dădeau societății în general. Nobilimea era un afront adus egalității, membrii ei se trăgeau din tâlhari la drumul mare, iar acum erau doar „sclavi cu titluri ai despoților”.

Iată cum, cu cinci ani înainte de Revoluția Franceză, cineva destinat să se numere printre primii ei lideri a denunțat clasa socială din care făcea parte în termeni cuprinzători, pe care revoluționarii aveau să-i adopte curând ca esențiali pentru întreaga lor ideologie. America arătase că o societate fără nobili era posibilă și realizabilă. Francezii urmau să descopere dacă același lucru putea fi realizat și în Europa.

REVOLUȚIA

Atacul nu a fost premeditat și nici nobilii nu se așteptau la el. E un fapt notoriu că nobilii au fost cei care au precipitat în mare măsură izbucnirea crizei prin atitudinea lor potrivnică, manifestată într-un acces clasic de constituționalism aristocratic, față de planurile regale de preîntâmpinare a falimentului. Singurele reforme legitime, au susținut ei, necesitau încuviințarea organului reprezentativ tradițional al monarhiei, Stările Generale. El nu se mai întrunise din 1614, dar structurile existente atunci păreau să promită nobililor rolul colectiv dominant jucat în guvernare de nobilimea din Anglia. Ei erau reprezentați doar în una dintre cele trei camere, însă erau convinși că aveau influență asupra clerului prin controlul asupra episcopatului: oricare două stări puteau să o învingă pe a treia obținând un număr mai mare de voturi. Însă perspectiva „formelor de la 1614” a provocat indignare în rândul membrilor educați ai Stării a Treia, care considerau că acestea condamnău 95% din națiune la supunerea legislativă perpetuă în fața așa-ziselor „ordine privilegiate”. Cel mai renumit pamflet din campania electorală de la 1789, scris de Sieyès și intitulat *Ce este Starea a Treia?*, susținea că nicio clasă privilegiată nu putea să facă parte din națiune și că autointitulații descendenți ai francilor trebuiau să se întoarcă în pădurile germane, de unde

CUPRINS

PREFAȚĂ de Filip-Lucian Iorga	5
INTRODUCERE	13
CAPITOLUL 1. Semnificații și drepturi	15
CAPITOLUL 2. Mituri și credințe	37
CAPITOLUL 3. Traiul nobil	57
CAPITOLUL 4. Influențe și moșteniri	79
CAPITOLUL 5. Aristocrația eclipsată	100
BIBLIOGRAFIE	123
INDEX	137